

Goršičeve orgle v Mengšu

Napisna ploščica z opisom

Obnova Goršičevih orgel v Mengšu

V cerkvi sv. Mihaela v Mengšu je v začetku leta 1890 mojster Franc Goršič kot svoj opus 54 postavil nove orgle. List Zgodnja Danica, 4. aprila 1890, poroča: "Nove orglje za farno cerkev v Mengšu je dogotovil mojster g. Fr. Goršič. Umetniki hvalijo delo, ki ima 19 spremenov in razne sklepe."

Orgle imajo na dveh manualih in pedalu 19 registrov. Skupaj v orglah prepeva 1.176 piščali, od tega 307 lesenih in 869 kovinskih. Sapnice so na stožce. Inštrument je postavljen v omaro, ki jo je izdelal Janez Vurnik ml. iz Radovljice. Orgle so značilen inštrument svojega časa, zelo dober primer kakovostne ročne obrti.

Po do sedaj znanih podatkih so orgle v svoji življenjski dobi doživele tri večje posege: l. 1938 vgradnjo električnega ventilatorja za dovajanje zraka (prej je bilo treba meh poganjati z nogo), okoli l. 1952 razširitev s 6 registri s pnevmatskimi sapnicami s strani mojstra Andreja Bende in l. 1990 odstranitev naknadno dodanih registrov ter delno, predvsem estetsko prenovu. Da bi bile orgle v 132 letih kdaj popolnoma restavrirane, ni znano.

Dolga desetletja so na orglah pustila svoj odtis. Zaradi ogrevanja cerkve s pomočjo vpihavanja ogretega zraka v ladjo, od tu pa naravnost na pevski kor, so se z leti preveč izsušili leseni deli orgel. Sapnice (leseni kanali, ki dovajajo zrak oziroma sapo do piščali) so razpokane, zato se ob pritisku na tipko oglasijo tudi sosednje piščali. Velike težave se pojavljajo ob spremembah temperature in vlage, ko se leseni deli mehanike in sapnic skrčijo. Takrat orgle 'škripajo', 'piskajo', zatikajo se posamezne tipke, posamezni ventili se ne zaprejo in se tako med igranjem oglašajo toni, ki se ne bi smeli. Nekateri registrski ventili ne zapirajo dovolj dobro, zato se posamezni registri oglašajo tudi, kadar niso aktivirani. Stožci, ki odpirajo dovod zraka v piščali, so neenakomerno nastavljeni, kar povzroča razglašenost piščali. Usnje na mehu je v slabem stanju, večkrat je bilo že pokrpano, zato veliko zraka pušča. Pri igranju na polne orgle je zvok nestabilen, ker primanjkuje sape. Mehanske trakture (povezave med tipkami in ventili piščali) so bile že večkrat poškodovane in popravljane. Lesene piščali so napadli lesni škodljivci, zato slabo izgovarjajo, imajo nestabilen ton, nekatere pa se sploh več ne oglasijo.

Goršič Franc
(1836–1898) orglarski mojster.

Franc Goršič, vir Ilustrirani Slovenec 3, št. 13, 27. 3. 1927

Notranjost orgel

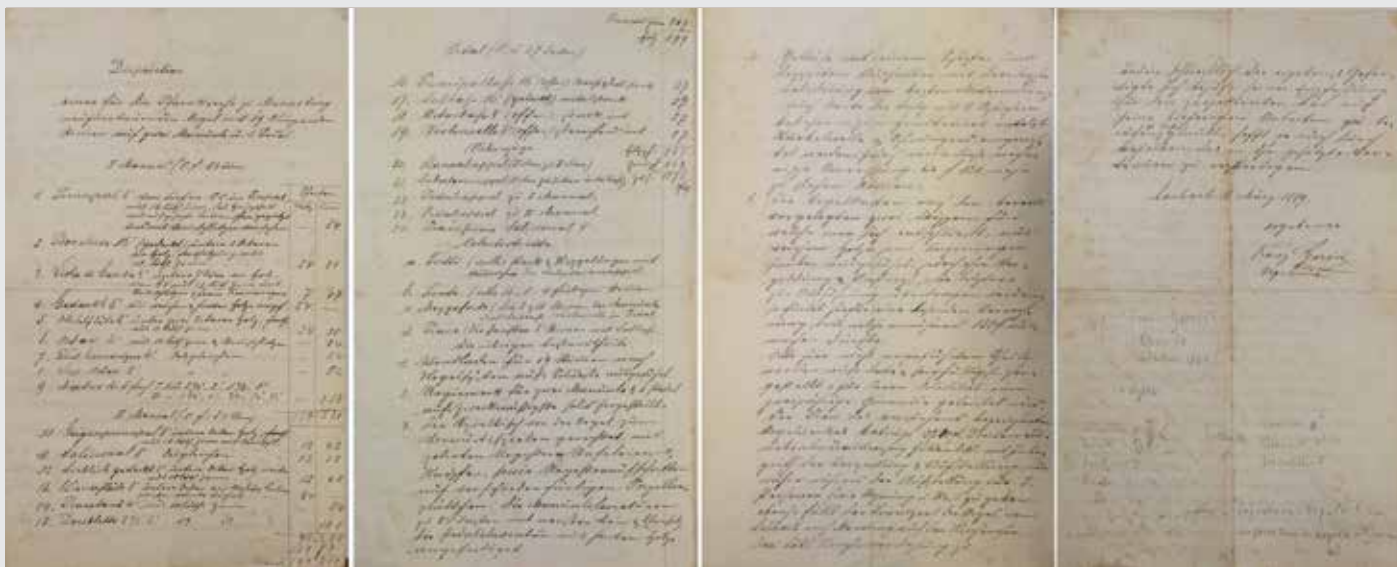

Igralnik orgel

Zato smo se odločili, da se orgle restavrirajo v njihovo izvorno stanje, obnovo pa zaupamo mojstru Tomažu Močniku in njegovi delavnici iz Cerkelj na Gorenjskem.

Po letošnji veliki noči bo orgelski mojster s svojimi sodelavci orgle razdrl do najmanjših delov, vse dele očistil in obnovil, zaščitil proti škodljivcem, saniral razpoke, po potrebi poravnal in zalotal kovinske piščali, vse neuporabne in dotrajane dele pa izdelal po enakih merah in iz enakih materialov, kot so izvirni. Po končani obnovi bodo orgle takšne, kot so leta 1890 izšle iz rok mojstra Goršiča. V polnem sijaju bodo orgle ponovno zapele po veliki noči prihodnje leto. Še beseda o Goršiču. Skladatelj in organist Stanko Premrl (1880–1965) je leta 1919 Goršiča uvrstil med najboljše domače orglarske mojstre vseh časov, ga pohvalil kot prvovrstnega intonaterja in navedel mnenje Franca Kimovca (1878–1964): »Goršič je bil mojster izrazite, pa v nobeno smer pretirane intonacije, neka polnost in kremenitost je v njegovih delih, da je popolnejše izlepa ne najdeš, hkrati diči zlasti njegova kesnejša dela izredna mehkoča in voljnost, tako da se zdi, da ga v nekaterih registrih [...] še nihče ni prekosal, če ga je sploh kdo dosegel.«

Tudi danes Goršiča mnogi izpostavljajo kot največjega slovenskega orglarja, ki pa je bil v svojem času nekoliko zapostavljen. Bil je tudi zaveden Slovenec in je pri svojih kasnejših delih nemške napise na inštrumentih zamenjal za

Goršičev rokopis – dispozicija oziroma osnutek za mengeške orgle iz l. 1889, vir Nadškofijski arhiv Ljubljana

Zaradi vseh naštetih in še nekaterih drugih pomanjkljivosti orgel ni več možno pravilno mehansko nastaviti niti dobro uglasiti. Ob večjih težavah se pokliče serviser, ki pa lahko zgolj začasno odpravi najbolj moteče napake (npr. piskanje posameznih piščali, zatikanje tipk in traktur).

Zato je dozorela odločitev, da orgle potrebujejo generalno obnovo. Gospod župnik Marko Košir je v letu 2021 imenoval odbor za obnovo orgel, ki si je ogledal nekaj primerljivih orgel in se posvetoval s strokovnjaki z orgelskega področja. Prepričali smo se v tisto, kar smo že slutili: naše orgle so pomemben kulturno-tehnično-zgodovinski spomenik, ki ga je treba v čim bolj izvirnem stanju ohraniti za prihodnje robove. Še posebej, ker ne obstaja več veliko Goršičevih originalnih inštrumentov. Predelave in nadgradnje takšnega inštrumenta bi pomenile smrt zaklada kulturne dediščine.

slovenske, kar pa v tistem času ni bilo običajno. Kot izreden intonater je deloval v Avstriji in bi verjetno tam lahko zelo uspel, vendar se je odločil, da se vrne v Ljubljano in deluje tu ter obogati orgelsko krajino v svoji deželi. V 39 letih je postavil 66 orgel, popravil, uglasil in vzdrževal pa je mnogo orgel po cerkvah in zavodih na današnjem slovenskem ozemlju in v tujini.

Krona njegovega dela so orgle v Uršulinski cerkvi v Ljubljani, ki jih je kot svoje 56. delo postavil l. 1891. Skladatelj in organist p. Hugolin Sattner je ob njihovi otvoritvi zapisal, da so te orgle »najboljše orgle na Kranjskem«. In mengeške orgle, nekoliko skromnejše in leto starejše, verjetno ne zaostajajo kaj dosti.

Besedilo in foto: **Uroš Urbanija**, organist